

Π π

«**Παγά Λαλέουσα**» Ποιητική συλλογή του κατεξοχήν χρονογράφου Παύλου Νιρβάνα (Πέτρου Αποστολίδη), που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση το 1922.

«**Παγανά**». Νουβέλα του Στρατή Μυριβήλη (Ευστράτιου Σταματόπουλου), που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση στη Αθήνα 1945. Με «Τα Παγανά» φαίνονται να περνούν σ' ένα αστικό χώρο τα λογογραφικά στοιχεία για τους καλικατζάρους «**παγίδα [Η]**». Μυθιστόρημα του Κωνσταντινοπολίτη συγγραφέα Θράσου Καστανάκη, που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση το 1962.

«**Παγκόσμιος ποιητική ανθολογία**». Έργο που εξέδωσε ο λογοτέχνης και ιστορικός της νεοελληνικής λογοτεχνίας Νίκος Παπάς (σύζυγος της ποιήτριας Ρίτας Μπούμη-Παπά), το 1953.

«**παθήματα δικαστικού [Τα]**». Διήγημα του Κωστή Παλαμά, από τη μοναδική συλλογή του «**Διηγήματα**» (βλ.λ.).

«**πάθος των Σειρήνων [Το]**». Ποιητική συλλογή της Ρίτας Μπούμη Παπά (σύζυγου του ποιητή και κριτικού της νεοελληνικής λογοτεχνίας Νίκου Παπά), που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση το 1939.

«**Παιδεία και κόμμα**». Συγγραφή του μεγάλου γλωσσικού μεταρρυθμιστή και εκπαιδευτικού Αλέξανδρου Δελμούζου, που κυκλοφόρησε το 1947.

«**Παιδιά Μοραϊτόπουλα...**». Δημοτικό τραγούδι, που περιλαμβάνεται στη «Εκλογή από τα τραγούδια του ελληνικού λαού» του Νικολάου Πολίτη (ενότητα «Κλέφτικα Τραγούδια») και αναφέρεται στο δράμα της οικογένειας του σκοτωμένου κλέφτη (και κυρίως της μάνας). Όπως σημειώνει ο Πολίτης, υπάρχουν παραλλαγές του ποιήματος γι αυτούς που πέθαναν στα ξένα.

Παιδιά Μοραϊτόπουλα και σεις Ρουμελιωτάκια, μα το ψωμί που φάγαμε, μα την αδερφοσύνη,

περάστε από τον τόπο μου κι από τους ειδικούς μου.

Και να μην μπείτε στο χωριό με νήλιο με φεγγάρι, ντουφέκια να μη ρίξετε, τραγούδια να μην πείτε, και σας ακούσει η μάνα μου κι η δόλια γη αδερφή μου.

Κι α' 'ρθουν και σας ρωτήσουνε, πρώτη φορά μην πείτε,

κι α' σας διπλωρωτήσουνε και δεύτερη και τρίτη, μην πείτε πως σκοτώθηκα, να μην κακοκαρδίσουν,

μόν' πείτε πως παντρεύτηκα νεδώ σ' αυτά τα μέρη-

πήρα την πλάκα πεθερά, τη μαύρη γης γυναίκα, κι αυτά τα λιανολίθαρα, αδέρφια και ξαδέρφια.

«**Παιδιά, πήρ' ο χινόπωρος**». Δημοτικό τραγούδι, που περιλαμβάνεται στη «Εκλογή από τα τραγούδια του ελληνικού λαού» του Νικολάου Πολίτη (ενότητα «Κλέφτικα Τραγούδια»):

Παιδιά, πήρ' ο χινόπωρος, παιδιά, πήρ' ο χειμώνας,

πέσαν τα φύλλ' απ' τα κλαριά, ξεσκίωσαν τα λημέρια.

Παιδιά μου, να σκορπίσουμε, να γίνουμε μπουλούκια.

Πιάστε τους φίλους τους πιστούς και τους πιστούς κουμπάρους,

παιδιά μ', να ξεχειμάσουμε και τούτον το χειμώνα.

«**Παιδιά, σαν θέτε λεβεντιά...**». Γνωστό δημοτικό τραγούδι, που περιλαμβάνεται στη «Εκλογή από τα τραγούδια του ελληνικού λαού» του Νικολάου Πολίτη (ενότητα «Κλέφτικα Τραγούδια») και μιλά για τη «μαύρη» ζωή όσων επέλεξαν το δρόμο της θυσίας και του αγώνα.

*Παιδιά, σαν θέτε λεβεντιά και κλέφτες να γενείτε,
νεμένα να ρωτήσετε να σας ομολογήσω
της κλεφτουριάς τα βάσανα και των κλεφτών τα
ντέρτια.*

*Μαύρη ζωή που κάνουμε εμείς οι μαύροι κλέφ-
τες!*

*Ποτέ μας δεν αλλάζουμε και δεν ασπροφορούμε,
ολημερίς στον πόλεμο, τη νύχτα καρασούλι.*

*Δώδεκα χρόνους έκαμα στους κλέφτες καπετάνι-
ος,*

*ζεστό ψωμί δεν έφαγα, δεν πλάγιασα σε στρώμα,
και το καριοφυλάκι μου σαν κόρη αγκαλιασμένο.*

«παιδιά της Νιόβης [Τα]». Μυθιστόρημα του Τάσου Αθανασιάδη, που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση το 1988, σε δυο τόμους και έχει ως αντικείμενο τις μνήμες από τη χαμένη Μικρασία. Χαρακτηριστικό το πιο κάτω απόσπασμα, στο οποίο δίνεται μια εκπληκτική σε δύναμη εικόνα από την ημέρα της απελευθέρωσης της Σμύρνης από τις ελληνικές δυνάμεις:

...Στη μεγάλη αίθουσα του μητροπολιτικού μεγάρου περιμέναμε όλοι με ανυπομονησία τον ερχομό τον πλοίαρχου. Τον υποδεχτήκαμε με χειροκροτήματα. Φαινόταν πολύ συγκινημένος. Μέσα σε βαθιά σιγή μας διάβασε το διάγγελμα. Μας φαινόταν πως ακούσαμε προφητεία της Παλαιάς Διαθήκης. Μερικές φράσεις τις έχω κρατήσει στη μνήμη μου: «Το πλήρωμα του χρόνου ήλθεν... Η Ελλάς εκλήθη υπό του συνεδρίου της ειρήνης να καταλάβει την Σμύρνην ίνα ασφαλίσει την τάξιν... Διατελέσας μέχρι τον Βαλκανικών πολέμων δούλος υπό τον αυτόν σκληρότατον ζυγόν, εννοώ ποία αισθήματα χαράς θα πλημμυρίζουν σήμερον τας ψυχάς των Ελλήνων της Δυτικής Μικράς Ασίας». Και συνέχιζε με συστάσεις στον ελληνικό πληθυσμό να αποφεύγει τις προκλήσεις και τις εχθρότητες στους ξένους. Ο δεσπότης, στην προσφώνησή του στον πλοίαρχο, πνίγοντας κάθε τόσο τους λυγμούς του, τον διαβεβαίωσε πως ο σμυρναϊκός λαός θα συμπεριφερθεί χριστιανικά. Κλαίγαμε όλοι... Ο κόσμος στο προαύλιο, μαθαίνοντας πια από επίσημα χείλη το μεγάλο γεγονός, ζέσπασε σε ζητωκραυγές μόλις είδε τον πλοίαρχο να βγαίνει. Τα ναυτάκια της ακολουθίας του σχημάτισαν γύρω του ζώνη για να μπορέσει να περάσει. Τον αγκάλιαζαν, τον φιλούσαν. Ο μητροπολίτης βγαίνοντας στον εξώστη, έκανε έκκληση στο πλήθος να φανεί ανεξίτητο στους χτεσινούς τυράννους του. Ήταν απαίτηση των συμμάχων, που εμπιστεύθηκαν την ασφάλεια όλων των ξένων στον ελληνικό στρατό. Την επομένη, από πολύ νωρίς, η προκυμαία ήταν πατείς με πατώ σε απ' την κοσμοπλημμύρα.

Πολλοί, με την ωραία βραδιά, είχαν ξενοχτήσει σε παγκάκια, στα καθίσματα των κέντρων, μέσα σε βάρκες και σε μαούνες - για να εξασφαλίσουν μια καλή θέση. Στην προκυμαία όλα τα τροχοφόρα ήταν σταματημένα. Δε λείψανε οι ξυλοδαρμοί για μικροκλοπές. Κάθε τόσο ακούονταν φωνές: «Έρχονται!... Έρχονται!...». Ήταν περαστικά καράβια. Από ένα μπαλκόνι ο φίλος μου Σωκράτης Σολωμονίδης τριγυρισμένος από δημοσιογράφους της εφημερίδας του «Αμάλθεια», έπαιρνε φωτογραφίες. Απ' τους πλημμυρισμένους κόσμο εξώστες των προξενείων ακούονταν οι μηχανές να γυρίζουν κινηματογραφικές ταινίες. Επιτέλους, κάποια ώρα, φάνηκε στο βάθος, πρώτο από μια σειρά πλοίο, ένα πιο μεγάλο, κάτασπρο σαν τεράστιος κύκνος, να καπνίζει... Το «Πατρίς!... Το Πατρίς!...» ξεφώνιζαν όλοι σε μια φρενιτίδα ενθουσιασμού. Ανέμιζαν σημαίες. Τίναζαν λάβαρα. Αγκαλιάζονταν. Φιλιόνταν. Παίζανε φουσαρμόνικες. Χορεύανε. Πανζουρλισμός. Όταν το υπερωκεάνιο πλησίασε αρκετά, τα αγκυροβολημένα στο λιμάνι συμμαχικά πολεμικά το υποδέχτηκαν με τις σειρήνες τους. Πρώτο το κωδωνοστάσιο της Αγίας Φωτεινής έδωσε το σύνθημα. Μονομιάς άρχισαν να χτυπούν οι καμπάνες από όλες τις εκκλησίες. Αζέχαστη στιγμή! Ο κόσμος παραληρούσε. Πρώτο πλεύρισε το μεταγωγικό «Νέα Γενεά». Ένας πανύψηλος τσολιάς κρατώντας την ελληνική σημαία πρόβαλε στη σκάλα μέσα στις ιαχές τον κόσμο. Όλοι, μ' ένα μάτι και μίαν ανάσα, παρακολουθούσαμε το απίστευτο θέαμα: Τα τμήματα του ευζωνικού να πηδούνε στην προκυμαία! Μας φαινόταν πως βλέπαμε όνειρο... Κοντά μου κάποιος γεραλέος σταυροκοπιόταν μουρμουρίζοντας: «Νυν απολύεις τον δούλον σου, δέσποτα... Νυν απολύεις τον δούλον σου, δέσποτα...». Έκανα κι εγώ το σταυρό μου. Ευγνωμονούσα το Θεό, που με είχε αξιώσει να ζήσω αυτή την άγια μέρα. Ο πρώτος τσολιάς, μόλις πήδησε στην προκυμαία, γονάτισε και φίλησε το χώμα. «Καλό ποδάρομα!» ξεφώνιζαν όλοι. Στο μέρος όπου γινόταν η αποβίβαση, απ' τα σπρωξίματα, μερικοί λιποθύμησαν. Ξαφνικά, είδαμε τον επικεφαλής τον τμήματος αξιωματικό να στήνει το χορό. Ένα ευζωνάκι ξεκρέμασε το βιολί του και άρχισε να παίζει τον καλαματιανό. Ο κόσμος, εκτός αυτού, τινάζοταν, σφύριζε, έπαιζε φουσαρμόνικες. Ανάστα ο Θεός... Πλάι μου κάποια τυφλή ρωτούσε το συνοδό της πόσο ψηλοί ήταν οι εύζωνες - αν μοιάζανε με όλους τους ανθρώπους! Πολύ με συγκίνησε μια μαυροφορεμένη νέα γυναίκα. Μοιρολογούσε μέσα στα κλάματά της: «Άντρα μου, γιατί να σε πάρει ο χάρος προτού δεις αυτή τη μέρα;». Και δόστου να κλαίει. Ακούονταν η μπάντα να παίζει τον Εθνικό Ύμνο. Ο μέραρχος συνταγματάρχης Αδρια-

νόπουλος κατευθύνθηκε με το επιτελείο του στην εξέδρα, όπου βρισκόταν ο μητροπολίτης μαζί με τους άλλους ιεράρχες. Δέχτηκε τις ευλογίες του. Σφουγγίζαμε τα δάκρυά μας. Αληθινή μυσταγωγία. Καθώς προσπαθούσαν όλοι να πλησιάσουν προς την εξέδρα, απ' τα σπρωξίματα, χωρίς να το καταλάβουν, μερικοί πέσανε στη θάλασσα! Βρέθηκα μπροστά στο ζαχαροπλαστείο «Κρέμερ». Κάποιος με χτύπησε στον ώμο. Ήταν ο Κωστής Σοφιανόπουλος. Αγκαλιαστήκαμε και φιληθήκαμε. Με πήρε να φάω σπίτι του. Θά 'ρθει στο Σαλιγλί την εποχή της σταφίδας. Ακολουθήσαμε για λίγο τη φάλαγγα με επικεφαλής τον κλήρο, που κατευθυνόταν προς το διοικητήριο... Πάνω στο τραπέζι, ακούσαμε πυκνούς πυροβολισμούς. Υποψιαστήκαμε αμέσως πως ήταν απ' τους Τούρκους. Το απόγεμα, περνώντας απ' τη «Λέσχη των κυνηγών» πριν πάω για το τρένο στο Μπασμπαχανέ, έμαθα τις λεπτομέρειες: Καθώς περνούσε η φάλαγγα απ' τα δρομάκια της Καραντίνας, συνάντησε οδοφράγματα. Ξαφνικά, οι Τούρκοι άρχισαν να πυροβολούν απ' το αρχηγείο χωροφυλακής, απ' το οίκημα των φυλακών, από ένα τούρκικο ξενοδοχείο, από σπίτια. Οι εύζωνες, αιφνιδιασμένοι, απάντησαν με ομοβροντίες. Ο κόσμος σκορπίστηκε. Έγιναν κάμποσες κλεψιές σε σπίτια και μαγαζιά. Δυο τσολιάδες σκοτώθηκαν. Κάμποσοι τούρκοι. Σκοτώθηκε επίσης ο δημοσιογράφος Νίκος Κυριακίδης. Πολλοί τραυματίες. Πιάστηκαν αιχμάλωτοι και κλείστηκαν στο «Πατρίς» ο στρατιωτικός διοικητής, ο βαλής, δυο στρατηγοί και κάπου δυο χιλιάδες μπασιμπουζούκοι...».

Ο γιατρός πήρε δυο γουλιές απ' το τσέρι του. Τσίμπησε το κάτωσπρω μουσί του. Ακόμη και η φαλάκρα του είχε ροδίσει απ' τον ενθουσιασμό του. Τον ευχαρίστησαν. Η περιγραφή του ήταν τόσο ζωηρή, που νόμιζαν πως βρίσκονταν μαζί του στην προκυμαία. Ο Τρύφων Ιωαννίδης την παρομοίασε με τις περιγραφές του Αδαμαντίου Κοραή απ' τη γαλλική επανάσταση, που έδινε στα γράμματά του στον πρωτοψάλτη της μητροπόλεως Σμύρνης.

Πίνοντας τα ποτά τους, κάνανε ευχές να τους αξιώσει ο Θεός να ζήσουν και στο Σαλιγλί την ποθητή μέρα. Η συζήτηση άναψε: Ως πού θά 'φτανε η ελληνική κατοχή; Διαδόσεις κυκλοφορούσαν πως οι σύμμαχοι είχαν αποφασίσει οι έλληνες να καταλάβουν τη Σμύρνη και μια περιοχή απ' την ενδοχώρα στις όχθες του Μαιάνδρου. Θα περιλαμβανόταν άραγε και το Σαλιγλί; Αλίμονό τους, αν έμενε απ' έξω.. Το φεγγάρι, όπως έπεφτε από τ' ανοιχτά παράθυρα έδινε στα πρόσωπά τους μιαν έκφραση μυστική. Μοιάζανε σαν πίνακας, που παράστανε σκλάβους σε κρυφή συγκέντρωση... Ο πρόεδρος Βασίλης Ωνάσης πρότεινε να επισκεφθούν οι δημο-

γέροντες τον καημακάμη, για να του ζητήσουν να εγγυηθούν οι τουρκικές αρχές την ασφάλεια των ρωμιών - οι δολοφονίες του Αντόναγα και του Εστρέφ μπέη τους είχαν φοβίσει. Έγινε επιτόπου μια επιτροπή απ' το Βασίλη Ωνάση, το Χατζή Λεοντή, το φαρμακοποιό Τσαμπάζη - που είχε αντικαταστήσει τον Κωστή Σοφιανόπουλο - και τον πανύψηλο Μάνθο Κεραμιδά, ιδιοκτήτη του μεγάλου αλευρόμυλου έξω απ' την πόλη, που είχε πάρει τη θέση του Σαρρή. Ότι ετοιμάζονταν να βγουν, ακούστηκαν πυροβολισμοί. Ξανακάθισαν ταραγμένοι. Μήπως ετοιμάζαν και εδώ οι τούρκοι κανένα πατατράκ, για να σπείρουν το τρόμο;

Κάποια ώρα ξεθαρρεύτηκε ο Βασίλης Ωνάσης βγαίνοντας πρώτος. Το ακολούθησαν κοιτάζοντας φοβισμένοι δεξιά-αριστερά. Ο κεντρικός δρόμος λουζόταν σ' ένα ασημένιο φως. Οι σκίουροι, ξαφνιασμένοι απ' τις ανταύγειες του φεγγαριού πάνω στα δέντρα, πηδούσαν νευρικοί από κλωνί σε κλωνί. Στην ατιμόσφαιρα ξεχύνονταν μυρωδιές απ' τις τριανταφυλλιές του πίσω δρόμου...

«παιδιά του ήλιου και της θάλασσας [Τα]». Συλλογή διηγημάτων του Γιάννη Μαγκλή, που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση το 1963.

«Παιδιάτικα τραγούδια». Ποιητική συλλογή του κατεξοχήν συγγραφέα θεατρικών έργων Βασίλη Ρώτα, που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση το 1943, κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής.

«Παιδικά παραμύθια». συλλογή παραμυθιών του ποιητή Γεωργίου Δροσίνη, επιφανούς εκπροσώπου της λεγόμενης νέας αθηναϊκής σχολής, που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση το 1882.

«Παιδικό». Ποίημα από την τρίτη και τελευταία ποιητική συλλογή του Κώστα Καρυωτάκη «Ελεγεία και Σάτιρες» (βλ.λ.).

«παιδομάζωμα [Το]». Ιστορικό δράμα του λογοτέχνη και ιστοριογράφου-ιστοριοδίφη Δημητρίου Καμπούρογλου, που δημοσιεύτηκε στην Αθήνα το 1896.

«Παιχνίδια τ' ουρανού και του νερού». Ποιητική συλλογή του Γιάννη Ρίτσου, που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση το 1964.

«παλάβρες της κυρα-Ροδαλίνας [Οι]». Ποιητική συλλογή της Ελένης Βακαλό, που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση το 1984.

Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή. Έτσι ονομάστηκε μια ολόκληρη λογοτεχνική παράδοση (περίπου 1860-1880), η οποία, παρ' όλη τη γλωσσική της δυσκαμψία (οι περισσότεροι εκπρόσωποί της κινούνται μέσα στα ασφυκτικά πλαίσια της λόγιας γλώσσας) και τη ρομαντική της ιδεολογία, έχει να επιδείξει σπουδαίους ποιητές (Δημήτριος Παπαρ-

ρηγόπουλος, Αχλλέας Παράσχος, Αριστομένης Προβελέγγιος κ.ά.) και κυρίως *πεζογράφους* (Σπυρίδων Ζαμπέλιος, Γεώργιος Βιζυηνός, Λέων Μελάς κ.ά.), καθώς επίσης και *δραματοουργούς* (Άγγελος Βλάχος κ.ά.).

«**Παλαιά μαζούρκα σε ρυθμό βροχής**». Ποιητική συλλογή του Γιάννη Ρίτσου, που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση το 1943.

«**παλαιαί Αθήναι [Αι]**». Σημαντικό ιστορικό πόνημα του λογοτέχνη και ιστοριογράφου-ιστοριοδίφη Δημητρίου Καμπούρογλου, που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση στην Αθήνα το 1922.

«**Παλαιαί αμαρτίαι**». Ποιητική συλλογή του πεζογράφου και ιστοριογράφου-ιστοριοδίφη Δημητρίου Καμπούρογλου, που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση στην Αθήνα το 1874.

«**Παλαιολόγος Κωνσταντίνος**». Βλ.λ. «Κωνσταντίνος Παλαιολόγος».

Παλαιολόγος Παύλος (1895-1984). Λογοτέχνης και δημοσιογράφος, με ιδιαίτερα ευδόκιμη θητεία στο χρονογράφημα. Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και ασχολήθηκε σχεδόν αποκλειστικά με τη δημοσιογραφία (εργάστηκε σε πολλές εφημερίδες και περιοδικά), όπου και κατόρθωσε να διακριθεί με τη γλαφυρή και ιδιαίτερα δηκτική πένα του. Στο συγγραφικό έργο που εκδόθηκε με τη μορφή βιβλίου περιλαμβάνονται οι συλλογές χρονογραφημάτων «Πρώτες πεννιές», «Εφημερίδες», «Στο περιθώριο της ζωής», «Όυς ο θεός συνέζησεν», «Εαρινή πνοή», «Και διηγώντας τα», «Το ημερολόγιο του Κοσμά Παλιοκαιρινού» και «Τα εν οίκω», τα θεατρικά έργα «Η τρίτη πράξη», «Ο κόσμος που έρχεται» και «Μη μετράς τα χρόνια σου», τα ταξιδιωτικά «Αγάπη μου Κέρκυρα» και «Η Ρωσία όπως την είδα» κ.ά. Έχει τιμηθεί με Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας (1960).

«**παλαιοπωλείο στην Τσιμισκή [Το]**». Μυθιστόρημα της Κωστούλας Μητροπούλου, που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση το 1988.

Παλαμάς Κωστής (1859-1943). Κορυφαίος Έλληνας λογοτέχνης, κατά κύριο λόγο ποιητής, δημιουργός δυο αριστουργημάτων της νεοελληνικής γραμματείας, του «Δωδεκάλογου του Γύφτου» και της «Φλογέρας του Βασιλιά». Κατά τη διαπραγμάτευση του άρθρου που ακολουθεί θα γίνονται παραπομπές σε αποσπάσματα από το έργο του (τόμος, σελίδα) στην έκδοση: Κωστής Παλαμάς. «Απαντα». Τομ. Α' - ΙΣΤ'. Επιμέλεια «Ιδρύματος Κωστή Παλαμά», Μπίρης. Αθήνα (1962 - 1969).

1. Η ζωή του. α. Η Πάτρα. Γεννήθηκε στην Πάτρα στα 1859. Πέμπτη, απομεσήμερο, στις δύο η ώρα, δεκατρείς του Γενάρη. (Δ , 495). Έτσι μας

παρέδωσε ο ίδιος ο ποιητής τον τόπο, το χρόνο και τη μέρα που σήμαναν τόσα πολλά για τη νεοελληνική μας παιδεία και τον πολιτισμό. Οι γονείς του κατάγονταν από το Μεσολόγγι κι η γενιά του, των Παλαμάδων, αριθμούσε αρκετούς λόγιους με παλιότερο και πιο φημισμένο τον Παναγιώτη Παλαμά (1722-1802), προπάππο του ποιητή, που η περιφημη διδασκαλία του έκανε γνωστή στο πανελλήνιο τη σχολή που συντηρούσε η κοινότητα Μεσολογγίου. Γνωστός επίσης δάσκαλος και λόγιος υπήρξε και ο παππούς του Ιωάννης, πρωτότοκος γιος και μαθητής του Παναγιώτη. Ο πατέρας του Μιχαήλ, γιος του Ιωάννη, ήταν δικαστικός. Η μνήμη του ποιητή μας τον εμφανίζει να δουλεύει ακατάπαυστα μπροστά σ' ένα σωρό χαρτιά:

μπρος σε χαρτιά το φάντασμα γνοιασμένο του πατέρα... (Ζ, 253)

Τη μάνα του ο ποιητής δεν πρόλαβε να την χαρεί. Πέθανε όταν ήταν επτά χρονών. Στην ίδια ηλικία έχασε και τον πατέρα του. Αυτή η πρόωμη ορφάνια τον σημάδεψε βαθιά και για όλη του τη ζωή. Τη μάνα του, αυτή τη «*ρήγισσα της προκοπής*», μισοσβησμένα μόλις τη θυμάται στην «Ασάλευτη Ζωή»:

*κ' η μνήμη μου σαν όνειρο του ονείρου πλέκει
γλυκειά μισοσβυσμέν' εικόνα, μια μητέρα...* (Γ, 13)

Αυτές οι πρόωρες στερήσεις θα μας δώσουν μια βασική ψυχολογική συνιστώσα της ποίησής του. Ο Κωστής Παλαμάς γνωρίζει τον πόνο και τη στέρηση και συνακόλουθα τη φροντίδα του για τους κάθε λογής δυστυχισμένους θα τη δούμε σαν ένα βασικό μοτίβο της ποίησής του.

Αλλά κι ο τόπος της γέννησής του σημάδεψε τον Παλαμά, η Πάτρα

αυτού πρωτάνοιξα τα μάτια μου στη μέρα (Γ, 13)

που την τραγούδησε, όπως και καθετί που τον άγγιζε, στο πρώτο σονέτο των «Πατριδών» και στην «Ασάλευτη Ζωή». Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε και ένα άλλο βίωμα απ' τα χρόνια της Πάτρας, σύμβολο που συμπυκνώνει, όπως θέλει ο ποιητής, όλη την πικρή εμπειρία του των επτά πρώτων χρόνων της ζωής του :

*Κ' ένα μονάχα εβάσταξα, ολοζώντανο,
και σα να τόχη για ψυχή της η ψυχή μου.
Κι αυτό είν' η θάλασσα, είν' η θάλασσα!* (Ε, 457)